
11 maart

Onderwerp: Duivelin

Beste Fay Weldon,

Je Deense uitgever heeft mij je e-mailadres gegeven en ik hoop dat je het niet vervelend vindt dat ik contact met je opneem. We zijn vorige maand bij de uitgever aan elkaar voorgesteld, maar ik weet niet zeker of je je me nog kunt herinneren. Ik ben een Deense journaliste die graag een artikel voor mijn tijdschrift wil schrijven over de klassiekers die elke vrouw zou moeten lezen. In dat verband wil ik graag *Leven en liefdes van een duivelin* noemen – waarom is dat boek zo populair geworden, denk je? Was dat misschien omdat het boek vrouwen liet zien dat ze zich niet hoefden te schamen voor hun minder charmante kanten?

De uitgever stelde toen trouwens voor om samen een boek te schrijven...

Met vriendelijke groet,

Maise Njor

12 maart

Onderwerp: Duivelin

Beste Maise,

Natuurlijk kan ik me onze ontmoeting nog herinneren. Je was zo jong, mooi, begaafd en succesvol, en je hield je zo groot toen je vertelde over de problemen in je liefdesleven. Toen er werd voorgesteld om samen een boek te schrijven, kan ik me herinneren dat ik dacht dat we nog veel van elkaar konden leren. En nu ligt er een brief van jou, dus laten we de correspondentie maar bewaren, dan kunnen we zien waar het toe leidt en of ons gemeenschappelijk vrouw-zijn de grenzen van nationaliteit en leeftijd kan overbruggen. Grenzen die vast zullen bestaan, aangezien jij een Deense bent van 39 en ik een Engelse van 77.

Ja, dat was het thema van *Leven en liefdes van een duivelin*. 'Geloofd zij de macht van de haat en alle daarmee verbonden energie,' roept grote, dikke Ruth, de vrouw met de wrat op haar bovenlip. Daarom is de roman zo populair geworden. Het stond vrouwen toe te haten en zich slecht te gedragen. Maar die grote, dikke Ruth, de vrouw met de wrat op haar bovenlip, veranderde van mening. Ze vluchtte in cosmetische chirurgie en veranderde in het evenbeeld van de gracieuze, slanke minnares van haar man. Het enige wat ze eigenlijk diep vanbinnen wilde, was geen wraak, maar door mannen worden bemind en aanbeden. Het kost eerlijk gezegd net zo veel moeite om vrouwen dit soort romantische voorstellingen uit hun hoofd te praten als mannen uit de fantasie weg te rukken

dat zij alles beter weten. Ik stel me zo voor dat het vrouwen in de gelegenheid stelde kwaad te zijn en daarnaar te handelen, in plaats van alleen maar te haten, wat een tamelijk verlamdend gevoel is.

Hartelijke groeten,
Fay

12 maart

Onderwerp: Omdat ik het zeg!

Beste Fay,

Hartelijk dank voor je antwoord. Vooral dank voor die zin over mannen die alles beter weten: ik heb zojuist knallende ruzie gehad met mijn twee mannelijke chefs, omdat ik durfde te beweren dat het gevaarlijk was om zo veel nadruk te leggen op bezuinigen dat de kwaliteit van ons tijdschrift in het gedrang komt. Ja, ik weet ook wel dat er toevallig een economische crisis in de wereld is, maar geeft dat mannen het recht om dingen te zeggen als: 'Omdat ik het zeg', en 'Doe eens niet zo hysterisch!'? Ik kreeg zelfs te horen dat ik mijn kop moest houden... Denk je dat de economische crisis het excuus is waar bepaalde mannen op hebben zitten wachten om hun vrouwelijke medewerkers weer terug naar hun plek te kunnen schoppen?

Wat betreft het samen schrijven van een boek – de uitgever is uiteraard verrukt over het plan! Denk je eens in

dat Fay Weldon een boek wil schrijven speciaal voor de Deense markt – wat een primeur! Dat zou het voor mij persoonlijk ook zijn, want ik ben op een punt in mijn leven aangekomen dat ik wel een paar goede adviezen van iemand kan gebruiken die ouder en wijzer is dan ik en die ik erg bewonder als schrijfster. Ik zit midden in een echtscheiding, hopelijk midden in mijn leven, en ik voel me veertig, vet en versleten, zoals we hier in Denemarken zeggen... Dus om advies te krijgen van iemand die 77 is, sexy en succesvol zou een grote eer en bovendien een groot genoegen zijn...

Vriendelijke groeten,

Maise

13 maart

Onderwerp: Holbewoners

Beste Maise,

Ik heb een afschuwelijk beeld op mijn netvlies. Twee onbeschofte, tirannieke holbewoners die tegen jou praten zoals mannen vijftig jaar geleden tegen vrouwen praatten, vóór vrouwen geld verdienden, controle hadden over hun vruchtbaarheid en hun huwelijk of hun baan de rug toe konden keren als de betrokken mannen zich slecht gedroegen. Wat erger is, je suggereert dat we op weg terug zijn naar die tijd als gevolg van de economische crisis die de wereld heeft getroffen.

Dat geloof ik niet. Ik hoop het bovendien ook niet. Ik denk dat er meer mannen werkloos worden dan vrouwen en dat meer mannen thuis op de kinderen gaan passen – dat iedereen armer wordt, maar meer tijd heeft om te leven en lief te hebben en dat zou misschien helemaal niet zo'n gek idee zijn. Degenen die het minst verdienen, zullen overleven. Degenen die het meest verdienen, zullen het onderspit delven, want dat zijn vaak mensen die weinig uitvoeren en lang lunchen. Geef het vijf jaar. Dan heb je het rijk alleen en dan zul je zelf het dilemma hoge kwaliteit contra hoge verkoopcijfers oplossen. Dat zul je vermoedelijk doen zonder tegen iemand te schreeuwen. In de tussentijd zullen er zich conflicten voordoen.

Maar het is een reëel dilemma. Iedereen levert liever producten aan de hogere inkomensklassen. Het is leuker, het komt intelligenter over, het heeft meer klasse en je bent er trotser op als het lukt, maar de productiekosten zijn heel hoog. Je hebt meer kans om te overleven met de productie van een tijdschrift voor de massamarkt. Wat waren jouw argumenten? Wat waren die van hen?

Het is trouwens niet zeker dat je beter af bent met een vrouwelijke baas. Ze zou het gewoon tactvoller hebben gebracht. In plaats van te zeggen: 'Omdat ik het zeg' (schandalig!), zou ze zeggen: 'Het spijt me, maar op dit punt ligt de uiteindelijke beslissing bij mij.' In plaats van te zeggen: 'Doe toch niet zo hysterisch!' (wat denkt die man wel?), zou ze lichtjes je arm aanraken en zeggen: 'Laten we het eens rationeel bekijken. Dit is nu eenmaal de re-

aliteit en geen enkele emotie kan daar iets aan veranderen', en dan doet ze wat ze sowieso zou hebben gedaan en gunt ze je niet eens de voldoening haar te haten, want ze is geen conservatieve man. Het gevaar bestaat dat ze het onthoudt en tegen je gebruikt om je buitenspel te zetten door een paar woorden te laten vallen bij de hoogste bazen, vooral als je jonger en mooier bent dan zij. Vrouwen onthouden dingen goed, mannen schieten uit hun slof en vergeten het weer. 'Jonger en mooier' is prima als je voor mannen werkt, maar beslist niet als je voor vrouwen werkt.

Het zou niet zo moeten zijn, maar zo is het nu eenmaal. Gelukkig zijn de meesten van ons meer dan onze sekse. Onze sekse voert ons langs één weg, opvoeding voert ons langs een betere weg. We zijn mensen, goed of slecht, vriendelijk of onbeschoft, meer dan we man of vrouw zijn. Denk je ook niet?

Ooit dacht ik van wel, maar de ervaring heeft mij geleerd dat sekse overheerst. Ik denk nu dat mannen naar de slechte en onbeschofte kant neigen en vrouwen naar de goede en vriendelijke. Maar aangezien ik een vrouw ben én vriendelijk, vergeef ik het de mannen en bedenk ik allerlei excuses voor hen... Vergeef hem, denk ik, als hij briesend, bulderend en grommend door het huis loopt, het is maar een man. Als hij zijn oerwoede richt op levenloze dingen en de computer een dreun verkoopt, zodat die crasht, haal ik een keer rustig adem en zeg kalm: 'Laat mij maar even, schat. Ik kan je niet uitleggen waarom dat ding zo doet, maar ik kan je laten zien hoe het werkt.' Hij

wordt driftig, ik breng hem tot bedaren. Hij heeft testosteron, ik heb oestrogeen. Hij vindt de computer uit, ik krijg hem aan de praat. Ik geef je nu een vrouwelijke definitie van vriendelijk, onbeschoft, goed, slecht. Een man zal je een andere definitie geven waarbij hij beter uit de verf komt. Typisch. Aan de andere kant willen de meeste vrouwen liever voor een mannelijke baas werken dan voor een vrouwelijke, want een door oestrogeen geleide baas is prestatiegericht en gemeen tegen andere vrouwen: erger nog, de constant glimlachende, vrouwelijke collega steekt je een dolk in de rug. Maar we vergeven het haar ook omdat ze er niets aan kan doen. Echt waar.

Hoe meer onderzoek er wordt gedaan naar de verschillen in de verbindingen tussen het mannelijke en vrouwelijke brein, hoe meer het debat over aangeboren/aangeleerd gedrag zich in het voordeel van aangeleerd gedrag ontwikkelt. Ik leefde het eerste deel van mijn leven in een huis met alleen maar vrouwen. Later, met vier zoons, waren mijn medebewoners louter mannen. En ik kan je goed vertellen dat ze *anders* zijn. De poging van vrouwen om mannen zich te laten aanpassen aan vrouwelijk gedrag is geen verspilde moeite, maar het is wel een zware strijd als je die voorgeprogrammeerde foetus in gedachten houdt. Maar het moderne leven schiet vrouwen te hulp. Er wordt gezegd dat jongensembryo's die worden blootgesteld aan oestrogeenproducerende ftalaten – een groepje chemisch stoffen dat alom vertegenwoordigd is in het Westen en in het bloed van de meeste mensen voorkomt – hun mannelijke eigenschappen verliezen. Dus we

moeten niet vreemd opkijken als onze zoons steeds meer op onze dochters gaan lijken. Zullen we dat betreuren of toejuichen? Ik durf wel te stellen dat dat afhangt van hoe geïnteresseerd we zijn in seks.

Wat betreft: 'Vind je dat mannen recht hebben om...?' wil ik het volgende zeggen: in de natuur bestaat geen 'recht'. Er bestaat alleen: 'zou het niet fijn zijn, als er gewoon...', en het recht je baan op te zeggen of je huwelijk te beëindigen om iets anders te vinden. Of een groep kwade vrouwen te verzamelen om hem een standje te geven en te dreigen niet met hem naar bed te gaan tot hij ineengedoken in een hoekje ligt, zijn excuses aanbiedt en zich daarna goed gedraagt. Dat is net zo'n goede definitie van feminisme als alle andere.

De decaan op mijn werk (ik ben hoogleraar Creatief Schrijven op de Brunel-universiteit in Londen) heeft de principes van het feminisme in zijn wezen ingebakken. Het is ondenkbaar dat hij een vrouwelijke medewerker van hysterie zou beschuldigen. Hij zou ogenblikkelijk voor de Emancipatieraad of een andere antidiscriminatiecommissie moeten verschijnen. Als ik een of ander probleem heb, bespreek ik dat met hem, waarbij ik de zaak wat meer benadruk dan anders en hij belooft het goed te maken. Tegen de tijd dat ik zijn kantoor verlaat, zal ik bedaard zijn, nadat ik me heb aangemeld voor een 'cursus woedebeheersing voor stafmedewerkers'.

Maar is het niet merkwaardig, dat hoe hoger je in een or-

ganisatie komt, hoe meer mannen er zijn en hoe minder vrouwen? Hoe zou dat komen denk je?

Fay

17 maart

Onderwerp: Grote mannetjesapen

Beste Fay,

Mijn argument in het gesprek met mijn bazen was dat iedereen in een tijd van economische crisis de behoefte heeft een beetje verwend te worden. Nadat IKEA de wereld had veroverd, zijn we er als consumenten aan gewend geraakt dat het heel gewoon is dat je te veel betaalt voor iets wat de eerste keer dat je erop gaat zitten kapot gaat. Je moet het zelf ook nog in elkaar zetten en er ontbreekt altijd een schroefje...

Je krijgt nooit de kans je als klant speciaal te voelen. Misschien is het in Groot-Brittannië anders, maar als je in Denemarken een winkel binnenloopt en een verkoopster vraagt of ze een jurk ook in maat 38 heeft, antwoordt ze automatisch: 'Heb je al in de rekken gekeken?' Dat verwacht me altijd een beetje, want ik ga er immers van uit dat dat haar werk is.

Omdat we er al zo lang aan gewend zijn dat we het als van levensbelang achten geld genoeg te hebben om te kunnen kopen wat we in de bladen zien, hebben we ons een slag in de rondte gewerkt om dat geld daadwerkelijk

te verdienen. Dan word je op een dag wakker en ontdek je dat al die stress je relatie heeft verwoest, dat je nu zelf aan de slag moet om het weer *à la IKEA* in elkaar te zetten... En dan blijkt er altijd een schroefje te ontbreken.

Dus mijn argument was dat we misschien nu meer dan ooit de behoefte hebben verwend te worden als we een tijdschrift openslaan, te merken dat degenen die het hebben gemaakt hun uiterste best hebben gedaan ons te vermaken en te informeren. Het argument van mijn hoofdredacteur was dat als we niet als gekken gaan bezuinigen, we over een half jaar helemaal geen werk meer hebben. Hij heeft vast gelijk. Maar ik ben zo'n type dat altijd bloemen koopt, ook als ik er geen geld voor heb. Ik voel me er rijker door.

Wat betreft je vraag hoe het kan dat er in de top van een organisatie bijna geen vrouwen werken het volgende: ik was ooit redacteur bij een tijdschrift. Ik haatte het. Nee, ik vond het zakelijke deel geweldig, maar ik had enorm veel moeite met het leren begrijpen van de ongeschreven regels die in die mannenwereld gelden. Dus ik klungelde maar wat aan en heb de mannelijke collega's waarschijnlijk iets te vaak geïrriteerd. Maar wat moet je *dán* doen, als je aan het begin de spelregels niet te horen krijgt? Het ging uiteindelijk zo ver dat als de chef-redacteur economie de vergadering had genotuleerd, ik achteraf kon zien dat hij mijn opmerkingen had weggelaten! Tijdens een belangrijke vergadering heb ik dit gesprek eens opgevangen:

Man 1: 'Ik heb onlangs de nieuwe Porsche Cayenne gekocht...'

Man 2: 'O ja? Ik heb die van mij net verkocht – ik vond dat hij te langzaam optrok.'

Pas nadat er was uitgevchten wie de grootste bavian in de groep was, kon de vergadering beginnen... En niemand wilde iets horen over mijn nieuwe fiets! Ik denk dat veel vrouwen het onderweg naar de top opgeven, omdat de weg ernaartoe te zwaar is. Maar wat mij echt irriteert, is als mannen die eigenlijk nog zo jong zijn dat ze beter zouden moeten weten, zich op dezelfde manier gedragen als die oude, conservatieve bazen... Natuurlijk heb je gelijk, we zijn meer dan onze sekse, maar het probleem met de mannen van onze generatie is volgens mij dat ze het gevoel hebben dat ze hun vaders niet als rolmodel kunnen gebruiken, dus klampen ze zich aan iets vast wat doet denken aan het cliché van een echte man. Onlangs vertelde iemand mij dat ongeveer zestig procent van de Deense jongemannen James Bond als het perfecte voorbeeld ziet... Hoeveel vrouwen zouden er denk je zijn die een gezin willen stichten met een halvegare in een smoking die met een pistool in zijn hand over de daken rent?! Aan de andere kant willen we ook niet van die halfzachte mannen – het is trouwens de grote vraag wat vrouwen eigenlijk willen. Weten we het zelf wel?! Ik weet het niet zeker, maar ik zit midden in een scheiding en gebruik mijn meeste hersencellen om erachter te komen wat ik wil hebben als ik níét kan krijgen wat ik het liefste wil –

namelijk mijn man en gezin, zoals vroeger.

Veel stellen van mijn generatie hebben moeite met het vinden van een balans tussen de seksen, nu vrouwen zo onafhankelijk zijn en mannen moeite hebben te wennen aan het idee om te trouwen met iemand die meer verdient dan zij. Kan een vrouw wel succesvoller zijn dan haar echtgenoot? Hier heb ik het dus over succesvol in de ogen van anderen, wat ik overigens niet zo belangrijk vind, maar mannen geloof ik wel. Moet je dan een leven leiden waarbij je je eigen ambities intoomt om mannen maar niet weg te jagen? We willen immers alles – een mooie carrière, lieve, gelukkige kinderen en een leuke echtgenoot, maar soms heb ik het gevoel dat het ene been het andere tackelt. Dus wat moet ik doen? Soms denk ik dat het leven er anders had uitgezien als we drie zoons hadden gehad in plaats van drie dochters, want dan was mijn echtgenoot thuis ‘de deskundige’ geweest. Er zijn weleens momenten geweest waarop ik me buitengesloten voelde, waardoor ik denk dat hij dat soms thuis ook gevoeld moet hebben, met vier van die vrouwen die overal een mening over hebben. Nu hebben we ieder onze eigen woning, de meisjes pendelen heen en weer, om de week zit ik alleen in mijn appartement en dan word ik bang voor de toekomst. Wat moet je doen zonder het gezin waarvan je houdt? Hoe ga je verder en hoe houd je een heldere blik, zodat je niet de verkeerde beslissingen neemt? Wat moet ik doen?

Hartelijke groeten,

Maise

19 maart

Onderwerp: Bavianen op kantoor

Beste Maise,

Na het lezen van je laatste brief en jouw persoonlijke ontboezemingen, verbaast het me dat we het over zo veel zaken eens zijn. Onze levens zijn zo ontzettend verschillend. Ik ben al bijna zeventien jaar gelukkig getrouwd, ik vermoed dat ik het wel volhoud (ik ben bijna tachtig, mijn man is zestig) en ik heb vier zoons.

Jij bent half zo jong als ik, je ligt in scheiding, je hebt het moeilijk en je hebt drie dochters. Geen wonder dat je de aard en het gedrag van mannen zo afkraakt. Ik ben veel inschikkelijker tegenover hen dan jij. Het klopt dat ik me in het verleden heb beklaagd over mannen, over ze heb gejammerd, op ze heb afgegeven, ze heb vervloekt en bijna ben gestorven aan onbeantwoorde liefde. Maar naarmate de jaren verstreken, begon ik in te zien dat mijn verwachtingen te hoog gespannen waren en vooral dat ik me vaak onredelijk heb gedragen. Bovendien kom ik uit een goed feministisch nest en sinds mijn twintigste ben ik kostwinner in ons gezin – afgezien van twee vreselijk vernederende jaren, toen ik door een man werd onderhouden – en weet ik dat als je niet langer verwacht dat een man jou en je kinderen moet onderhouden, je een grote bron van irritatie en frustratie vermijdt. (Het is natuurlijk oneerlijk – maar zoals ik altijd zeg: de wereld steekt nu eenmaal oneerlijk in elkaar. Vaders zijn natuurlijk ook voor meer te gebruiken dan alleen geld in het laatje brengen.)